

Tajnici Ugarske crkvene sinode 1822. u Požunu Pavao Sučić i Juraj Haulik

*Franjo Emanuel Hoško**

Sažetak

U Habsburškoj Monarhiji je državnom politikom uvedeno državno prosvjetiteljstvo ili jozefinizam kao osobit društveno-politički sustav. Rani jozefinizam započinje i traje za vladavine carice Marije Terezije (1740.-1780.), radikalni za vladavine cara Josipa II. (1780.-1790.), a kasni za njegovih nasljednika sve do 1855. kad mu je konkordat označio kraj. I u ugarskom dijelu Monarhije jozefinizam je bio na snazi, osobito u stavu države prema Crkvi. Ugarski biskupi su pokušali nacionalnom ugarskom crkvenom sinodom 1822. u Požunu, današnjoj Bratislavi, osloboditi se kasnog jozefinizma i uspostaviti crkveni sustav koji će se suočiti s vjerskom ravnodušnošću kod vjernika i nemarom prema zasadama kršćanskog morala, padom apostolske zauzetosti kod klera, a napose s protucrkvanim liberalnim strujanjima u društvu, poniklim iz jozefinizma. Ugarski primas Aleksandar Rudnay je nakon dugog i mukotrpnog dogovaranja s državnim vlastima ishodio da je car Franjo I. dopustio održavanje sinode 1822. u Požunu, današnjoj Bratislavi. Rad sinode je trajao od 8. rujna do 16. listopada 1822. godine. Osim biskupa, redovničkih starijina i predstavnika kaptola i svećenika u visokim državnim službama, na sinodi je sudjelovalo i nekoliko profesora teologije. Između njih je primas Rudnay izabrao većinu tajnika sinode, ali su u tom broju od sedam sinodalnih tajnika našli mjesto također kalački kanonik bački Hrvat rodом iz Subotice Pavao Sučić i Rudnayeve osobni tajnik Juraj Haulik, kasniji zagrebački biskup i nadbiskup. Kad je sinoda završila svoj rad, primas Rudnay je poslao caru na odobrenje sinodalne zaključke, ali ih car nije odobrio. Bio je to težak udarac svim sudionicima sinode.

Ključne riječi: ugarska nacionalna sinoda, kasni jozefinizam, liberalizam, car Franjo I., primas Rudnay, Pavao Sučić, Juraj Haulik

Uvod

Ugarska nacionalna crkvena sinoda 1822. u Požunu, današnjoj Bratislavi, trebala je biti presudno važan događaj u životu Crkve u ugarskom dijelu Habsburške Mo-

* red. prof. u mirovini, Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu, Teologija u Rijeci

narhije u prvoj polovici XIX. stoljeća. Zamisao o održavanju sinode Katoličke crkve u Ugarskoj i njoj pridruženim zemljama unutar Habsburške Monarhije početkom trećeg desetljeća XIX. stoljeća bila je izraz pastoralne odgovornosti ugarskog primasa Aleksandra Rudnaya i njegove prosudbe da je Crkvi potrebna obnova.¹ Postavši prvim čovjekom Katoličke crkve u Ugarskoj, Rudnay se suočio s vjerskom ravnodušnosti kod vjernika, padom apostolske zauzetosti kod klera, a napose s protucrkvanim liberalnim strujanjima u društvu, poniklim iz jozefinizma. U program sinode želio je stoga uvrstiti teme koje su usmjerene obnovi vjere i morala: obnovu crkvene stege, novo izdanje Biblije, prekid daljnje rasprave dvojice peštanskih bibličara jer je ona unijela pomutnju u crkvene krugove, obnovu redovničkog života putem promjena u redovničkom zakonodavstvu i uvođenje jedinstvenog programa odgoja i obrazovanja u sjemeništima. U duhu vremena i prema jozefinističkim propisima u državi primas Rudnay je obavijestio cara Franju I. o namjeri sazivanja nacionalne sinode. Nakon dugog i mukotrpnog dogovaranja s državnim vlastima car Franjo I. je jedva dopustio njezino održavanje (Hoško 2002, 265-294). Prijedlog za održavanje sinode i njezin program predstavili su caru sam primas Rudnay, egerski nadbiskup Stjepan Fischer, biskup Josip Kopacsy iz Székesfehérvára i Đuro Kurbély iz Veszpréma.

Vladar nije bio sklon sazivanju sinode smatrajući je izrazom ugarske političke samosvijesti. Držao je dovoljnim da biskupi na svojem zasjedanju promotre ta pitanja i razrade program djelovanja Crkve u novim okolnostima. Kako je primas smatrao da je jedino sinoda u stanju pokrenuti zbiljske promjene u životu Crkve, car je popustio njegovom upornom traženju, ali je država postavila četiri nova zahtjeva o kojima se trebala izjasniti sinoda, i to: stvaranje fonda za školovanje deset svećenika iz ugarskog dijela države u zavodu Augustineum u Beču, prijelaz u državne ruke preostalih zaklada dokinutih crkvenih redova, usuglašavanje ugarskog crkvenog ženidbenog zakonodavstva s crkvenim zakonodavstvom u austrijskom dijelu države, što je zapravo bilo ograničavanje crkvenog pravosuđa; četvrti je zahtjev države bio da carski predstavnik s pravom veta sudjeluje u radu sinode. Primas je načelno prihvatio careve zahtjeve i proširio prvotni program rada sinode. Realno je prihvatio prva tri zahtjeva, dok se četvrtom uspješno suprotstavio. Car je odustao od zahtjeva o prisutnosti svoga povjerenika u radu sinode pouzdajući se u druge oblike nadzora nad radom sinode; izričito je, naime, zatražio da zaključke sinode mora on potvrditi prije njihova objavljivanja.

Sva ta mučna dogovaranja o održavanju sinode i njezinom organizacijskom i radnom programu jasno ukazuju da je primas Rudnay želio da sinoda bude i početak oslobađanja od jozefinističkog zakonodavstva koje je Crkvu u Habsburškoj Monar-

¹ Aleksandar Rudnay (Križ nad Vahom, Njitra, Slovačka, 4. X. 1760. – Esztergom, Mađarska, 6. IX. 1831.) po završetku studija od 1790. do 1805. bio je župnik u mjestu Krušovce (*mađ.* Koros) da bi 1805. prihvatio službu ostrogonskog kanonika. Biskupom u Erdelju imenovan je 1815. godine, a već 1818. promaknut za ostrogonskog nadbiskupa i primasa Ugarske. Nakon 200 godina vratio je nadbiskupsko sjedište iz Trnave u Esztergom i započeo gradnju nove katedrale, primacijalne palače i sjemeništa. God. 1828. je imenovan za kardinala. Bio je vrstan propovjednik i objavio je tiskom svoje propovijedi na slovačkom jeziku (Nagy 1998, 35-43).

hiji podložilo državnim interesima (Meszlényi 1970, 189).² Sinodu je sazvao i zatim joj predsjedao ugarski primas Aleksandar Rudnay. Njezin rad je trajao od 8. rujna do 16. listopada 1822. godine. Osim biskupa, redovničkih starješina i predstavnika kaptola i svećenika u visokim državnim službama na sinodi je sudjelovalo i nekoliko profesora teologije. Između njih je primas Rudnay izabrao većinu tajnika sinode, ali su u tom broju od sedam sinodalnih tajnika našli mjesto također kalački kanonik bački Hrvat Pavao Sučić i Rudnayeov osobni tajnik Juraj Haulik, kasniji zagrebački biskup i nadbiskup. Kad je sinoda završila svoj rad (Meszlényi 1970, 187), primas Rudnay je ispunio svoje obećanje caru i poslao mu sinodalne zaključke na odobrenje. Primas je to učinio, ali car nije odobrio sinodalne zaključke (Hoško 2011, 201-237). Bio je to težak udarac svim sudionicima sinode.

Potrebno je upozoriti da je rad Pavla Sučića i Jurja Haulika na sinodi dobrim dijelom zavijen velom nepoznavanja što je posljedica volontarističkog postupka mađarskih građanskih i crkvenih povjesničara koji su svjesno zanemarili održavanje Požunske nacionalne sinode (Hoško 2011, 61-65). Takav stav historiografije prema sinodi je zapravo prešutio Sučićevo i Haulikovo djelovanje na sinodi i ono se može tek naslutiti na osnovi povezanosti kanonika Sučića i njegovog nadbiskupa Petra Klobušickog, kao i odnosa primasa Rudnaya i njegovog osobnog tajnika Haulika. Stoga u ovoj raspravi se najprije ukazuje na tu nesvakidašnju historiografsku šutnju o samoj sinodi, zatim na nastupe primasa Rudnaya i nadbiskupa Klobušickog na sinodi koji su takve naravi da otvaraju mogućnost da u njima sudjeluju i njima bliski suradnici, tj. Rudnayeov tajnik Juraj Haulik i jedini predstavnik kanoničkog zbora kalačkog nadbiskupa Klobušickog Pavao Sučić. Ako se prosuđuje s navedenog motrišta moguće djelovanje kanonika Sučića, onda je opravdano ukazati na zaključni sinodalni govor nadbiskupa Klobušickog i na predstavku koju je za raspravu svim članovima sinode pripremila radna skupina koju je predvodio nadbiskup Klobušicki.

Namjerni zaborav Požunske sinode

Mađarski crkveni povjesničar Gábor Adriányi pripisao je zabranu sinodalnih zaključaka bečkom apsolutizmu (Adriányi 1963, 13). Tako se i on pridružuje ostalim mađarskim povjesničarima koji pod svaku cijenu žele dokazati da kasni jozefinizam u Ugarskoj poslije 1790. više nije bio na snazi kao društveno-politički sustav jer je car Josip II. nekoliko dana prije smrti opozvao gotovo sve svoje uredbe. Ipak Adriányi priznaje da je i poslije 1790. bečka birokracija često iskazivala svoju jozefinističku nasilnost i u ugarskom dijelu države (Adriányi 1963, 12, 36, 37, 66, 67). Ugarskoj politici je nijekanje prisutnosti jozefinizma u Ugarskoj bilo neophodno u nastojanju da istakne svoju neovisnost o društveno-političkom uređenju austrijskog dijela Monarhije u svojoj borbi za vlastitu političku samostalnost koju je 1848. i proglasio Ugarski sabor raskinuvši političku povezanost s Austrijom. Mađarski biskupi su ta-

² Dijelove ove knjige na mađarskom jeziku mogao sam koristiti u prijevodu fra Zoltána Dukaia. Svom franjevačkom bratu i na ovom mjestu izražavam zahvalnost za pruženu pomoć.

kođer prihvatili stav svojih političara pa su i oni nijekali podložnost kasnom jozefinizmu Crkve u Ugarskoj. U vrijeme održavanja Požunske sinode su to činili zato da se ne konfrontiraju s vlastima u Beču. Stoga sinodalni zaključci spominju samo liberalizam i okrivljuju ga za pad vjerskog i moralnog života u Crkvi u Ugarskoj, ne spominjući da je ugarski liberalizam imao svoje korijene u kasnom jozefinizmu. Sredinom XIX. stoljeća biskupi nastavljaju istu politiku zaborava kasnog jozefinizma i same Požunske sinode uvjereni da će tako obrazložiti svoj otpor konkordatu 1855. godine koji je bitno značio trajno napuštanje jozefinizma pa poduzimaju sve što je moguće da se zaboravi kasni jozefinizam u Ugarskoj.

Izbjegavanje spomena sudjelovanja hrvatskih biskupa na Požunskoj sinodi

Tako su mađarski političari i biskupi već sredinom XIX. stoljeća uporno izbjegavali spominjati održavanje opće nacionalne sinode 1822. u Požunu koju je ugarski primas savzao tek nakon mukotrpnog dogovaranja s carem Franjom I. Car je u skladu s kasnim jozefinizmom smatrao da samo on može odobriti održavanje sinode. Kad ju je konačno odobrio, bitno je utjecao na program te sinode. No, ako spomenuto nastojanje oko održavanja sinode i nije bilo svima znano, nitko u ugarskom dijelu Monarhije nije previdio činjenicu da po završetku sinode car nije odobrio njezine zaključke (Csáky 1967). Mađarski građanski i crkveni povjesničari su preuzeli stajalište svojih političara i biskupa pa nerado o tome pišu jer taj događaj opovrgava njihovo dokazivanje da kasni jozefinizam nije vladao u Ugarskoj u prvoj polovici XIX. stoljeća. Svojim stavom su utjecali i na starije hrvatske crkvene povjesničare koji idu tako daleko da se u biografijama sedmorice hrvatskih biskupa koji su sudjelovali na toj sinodi ne spominje taj važan događaj u njihovom crkvenom djelovanju. Ako povjesničari eventualno spomenu njihovu prisutnost, onda se toj bilješci ne daje nikakva važnost. To vrijedi i za biografske zapise o dvojici tajnika Požunske sinode Pavla Matiju Sučića i Jurja Haulika.

Pavao Matija Sučić je umro kao bosansko-srijemski biskup 13. travnja 1834. u Đakovu. U njegovoj kratkoj biografiji koju je 1944. objavio Emerik Gašić stoji da je rođen 11. siječnja 1767. u Subotici u hrvatskoj bunjevačkoj obitelji. Škole je pohađao u Budimu, Egri, Pešti i Beču. Zaključio je svoje školovanje doktoratom iz teologije. Godine 1790. je zaređen za svećenika Kalačke nadbiskupije. Svećeničku službu je najprije obavljao kao kapelan u Krnjaji i Bačkom Monoštoru, a zatim je bio župnik u Čatalji i Karavukovu, Bukinu (1797.-1807.) i Subotici (1807.-1815.); u Subotici je obavljao i službu vicearhidakona. Od 1815. je boravio u Kalači kao kanonik. Gašić je zabilježio da je pratio nadbiskupa Petra Klobušickog na sinodu, ali ne spominje ni gdje ni kada je to bilo.³ Za sinodu je pripremio raspravu u obranu

³ Péter Klobusiczky (Klobušicki) rodio se 26. lipnja 1752. u Fejér-Gyarmatu, županija Szatmár. Svoje školovanje počeo u Nagy-Károlyu i nastavio u Kassi te u Nagyszombatu (*hr.* Trnava). Stupio je 1769. u isusovački red u Trencsenyu i zatim studirao filozofiju i teologiju u Győru i Nagyszombatu. Položio je 1771. redovničke zavjete, ali je 1773. morao napustiti isusovački red pa je pristupio biskupiji u Nagyváradu (*hr.* Veliki Varadin) gdje je 1774. zaređen za svećenika. Uskoro je postao biskupski tajnik, zatim župnik u Nagyváradu (Váradolaszi). Kad je

dostojanstva kalačke metropolije *Metropolis Colocensis metropoleos Strigoniensis semper soror, numquam filia* (Gašić 1944, 84-85). God. 1827. je Sučić postao biskup u Višegradu (Alba-Regalensis), a 3. lipnja 1830. je premješten u Đakovo za bosansko-srijemskog biskupa. Upravu Đakovačke biskupije je preuzeo 13. lipnja 1831. godine (Gašić 1944, 84). Jednom je obišao sve župe svojih biskupija. Bio je već bolehljiv i nakon zasjedanja Ugarskog sabora u Bratislavi teško bolestan se vratio u Đakovo i ondje preminuo 13. lipnja 1834. godine. Pokopan je u Đakovu. Svakako valja spomenuti da su na Požunskoj sinodi također sudjelovali njegov prethodnik Mirko Rafaj (Emerik Raffay)⁴ i njegov nasljednik Josip Kuković na stolici đakovačkih biskupa;⁵ Gašić ne spominje niti u njihovim biografijama ni jednom riječju da su oni bili na Požunskoj sinodi.

Ugledni hrvatski crkveni povjesničar Josip Buturac također ne spominje da su trojica zagrebačkih biskupa s različitog naslova bili pozvani na Požunsku sinodu. Biskup Maksimilijan Vrhovac se nije odazvao pozivu,⁶ ali ga je zastupao njegov nasljednik Aleksandar Alagović koji bi sudjelovao u radu sinode već po svojoj službi ve-

njegov biskup Ladislav Kolonić 1790. postao nadbiskupom u Kalači, poveo ga je sa sobom kao tajnika. Bio je i kalački kanonik, a 1807. imenovan je za biskupa u Szatmáru, dok 23. rujna 1821. nije preuzeo vodstvo nadbiskupije u Kalači. Te godine je predvodio nadbiskupijsku sinodu. Sudjelovao je na Požunskoj nacionalnoj sinodi i predvodio prvu radnu skupinu koja je raspravljala o vjerskom i moralnom stanju katolika u Ugarskoj. Na sinodi je također bio predsjednik nadzornog odbora koji je na kraju sinode prosuđivao njezin rad. Kao biskup i nadbiskup sudjelovao je ugarskom saboru, a od 1832. do 1836. se isticao u suprotstavljanju liberalima braneci prava Crkve. Također se isticao brigom za siromahe pa je 1831. za vrijeme kuge hranio siromašne darovavši im 30.000 forinti. Umro je 2. srpnja 1842. u Kalači. Sačuvano je više njegovih govora i propovijedi u rukopisu, a neki su i otisnuti. Tako je tiskan njegov zaključni govor na Požunskoj sinodi pod naslovom *Sermo ... Petri Klobusiczky archiepiscopi Colocensis ad synodum in ecclesia S. S. Salvatoris Posonii die 16. Octobris 1822.* (Posonii, 1822.) (Szinyei 1891-1914, VI. 32).

⁴ Mirko Karlo Rafaj (1753.-1830.) filozofiju je studirao u Beču, a teologiju u Rimu. Postavši svećenik predavao je od 1777. na Zagrebačkoj akademiji logiku i metafiziku. Od 1782. bio je zagrebački kanonik, a od 1806. naslovni biskup i veliki prepošt zagrebačkog kaptola; 1816. postao je đakovačkim biskupom (Gašić 1944, 83-84).

⁵ Josip Kuković (Zagreb, 29. studenoga 1782. – Beč, 17. travnja 1861.) je svoje školovanje zaključio doktoratom. Bio je župnik u Brdovcu (1806.-1816.). Godine 1816. ga je Biskup Rafaj poveo u Đakovo da mu bude tajnik, ali je već 1817. župnik u Đakovu, a od 1821. do Rafajeve smrti 1830. i đakovački kanonik. Kad je Sučić postao đakovačkim biskupom vraća se u Zagreb i biskup Alagović ga proglašava kanonikom, a od 1833. je naslovni biskup i Alagovićev pomoćni biskup. Od 1834. je đakovački biskup. Počeo je graditi samostan za redovničku zajednicu Sestara sv. Križa u Đakovu. Godine 1849. je zahvalio na biskupskoj službi u Đakovu i otišao u Beč gdje je boravio do svoje smrti. Pokopan je u Đakovu (Gašić 1944, 85-86).

⁶ Maksimilijan Vrhovac (Karlovac, 1752. – Zagreb, 1827.) nakon školovanja u Karlovcu, Grazu, Zagrebu, Beču i Bolonji 1775. postao je svećenik. Preuzeo je nadstojništvo u sjemeništu u Zagrebu i zatim u Pešti. Godine 1787. postao je zagrebački biskup. Sudjelujući u političkom životu Hrvatske, suprotstavljao se uvođenju mađarskog jezika u Hrvatsku i zauzimao za ujedinjenje Dalmacije s banovinom Hrvatskom. Godine 1809. predvodio je kao banski namjesnik obranu Hrvatske od francuske vojske. Svoje kulturno djelovanje je upravio narodnom i kulturnom preporodu, a poticao je i crkvenu obnovu u duhu tzv. obnovnog katoličanstva (Šidak 1987; Hoško 2007).

likog prepošta zagrebačkog kaptola.⁷ Alagovićev pak nasljednik Juraj Haulik također je sudjelovao na sinodi, i to kao tajnik primasa Rudnaya. Haulikov biograf Velimir Deželić stariji bilježi da je on bio od 8. rujna do 16. listopada 1822. na Požunskoj sinodi te da je na njoj bio jedan od sedam tajnika, ali ne spominje po kojem pravu je on sudjelovao na sinodi. Deželić ipak napominje da se Haulik na „sinodi istakao svojom neumornom marljivošću, vještinom i svojim umnim sposobnostima, da je već onda svratio na sebe pozornost sviju“ (Deželić 1929, 13). Haulik je prije Požunske sinode stekao visoko obrazovanje,⁸ a poslije sinode je brzo napredovao u crkvenim službama: od 1825. je ostrogonjski kanonik, 1828. član deputacije na Ugarskom saboru u Pešti, 1830. prištinski naslovni biskup, dvorski savjetnik Ugarskog namjesničkog vijeća u Ugarskoj dvorskoj kancelariji u Beču, 1832. veliki prepošt zagrebačkog kaptola, a od 8. svibnja 1837. zagrebački biskup. Kad je preuzeo vodstvo Zagrebačke biskupije, bio je svjestan da je stranac, ali odlučan predati se svojoj službi pa je u nastupnom pastirskom govoru rekao svećenicima i vjernicima: „Vas molim i zaklinjem da me smatrate svojim i onim koji domovinu vašu smatra svojom domovinom“. Svećenike 1839. potiče da otvaraju škole, nadziru njihov rad i u njima katehiziraju. Sestrama milosrdnicama sv. Vinka je 1840. kupio zemljište za izgradnju samostana i crkve u Zagrebu. One su podigle dječji vrtić, pučku školu, vezilačku radionicu i žensku učiteljsku školu koja je 1851. zadobila pravo javnosti te zgradu za opću bolnicu, ali ona nije korištena u svrhu; sestre su tek 1871. otvorile bolnicu u Vinogradskoj cesti. Novčano je pomogao i školsko djelovanje sestara ušulinki u Varaždinu.⁹

⁷ Aleksandar Alagović (Manželice kod Trnave, Slovačka, 30. XII. 1760. – Zagreb, 18. III. 1837.) obavljao je odgojiteljske i profesorske službe u sjemeništima u Bratislavi, Njitri i Pešti (1784.-1821.), a od 1821. naslovni je biskup, veliki prepošt zagrebačkog kaptola i vranski prior. Na biskupskoj stolici zagrebačke biskupije naslijedio je 1829. biskupa Vrhovca. Nabavio je nove orgulje za zagrebačku katedralu, preuredio unutrašnjost katedrale, dogradio istočno krilo biskupskog dvora i dvorišno krilo sjemeništa, uređio park Ribnjak i ljetnikovac u Vlaškoj ulici te ustanovio đačko sirotište u Požegi (Butorac 1983, 48-50).

⁸ Juraj Haulik (Haulik de Varallya, Georgius) se rodio u Trnavi u Slovačkoj 20. travnja 1788. godine, a umro je kao zagrebački nadbiskup i kardinal u Zagrebu 11. svibnja 1869. godine. Završivši ondašnje srednje školovanje u Ostrogonu i Trnavi 1804. radi kao vježbenik u gospodarskom uredu Ostrogonjske nadbiskupije gdje je njegov otac bio činovnik. Studirao je filozofiju (1805.-1807.) i teologiju (1807.-1809.) u Beču kao pitomac Pazmaneuma, a redoviti studij teologije zaključio je u Trnavi (1809.-1811.). Bio je poliglot – govorio je sedam jezika. Zaređen 1811. za svećenika, najprije je bio zaposlen u uredu Ostrogonjske nadbiskupije (1814.-1820.). Kad je doktorirao iz teologije 1820. u Pešti, izabrao ga je ostrogonjski primas Aleksandar Rudnay za osobnog tajnika i bilježnika Duhovnog stola u Ostrogonu. U toj službi je sudjelovao 1822. u radu Nacionalne sinode u Požunu, to jest Bratislavi (Hoško 2002a, 454).

⁹ Haulik je zauzeto podržavao i kulturne ustanove u Hrvatskoj. Još je u Beču 1837. potaknuo predsjednika Ugarske dvorske kancelarije da odobri Gaju otvaranje tiskare. Godine 1842. je jedan od suosnivača Matice hrvatske; njoj i Društvu za povjesnicu jugoslavensku udijelio je po 4.000 forinti. S istim ciljem je ustanovio i Društvo sv. Jeronima. On je predsjedao sjednicama Hrvatskog sabora kad je 1840. prihvaćen prijedlog o osnivanju narodnog kazališta i položio dar od 1.000 forinti, kao i kad je 1847. usvojen zaključak da se „hrvatski jezik uzvisi na onu čast... koju je do sada kod nas uživao latinski jezik“. Na njegov prijedlog je 1841. osnovano

Još za boravka u Beču Haulik je upoznao politička kretanja u Hrvatskoj. Došavši u Zagreb ubrzo je postao namjesnik banske časti (1838.-1842.); istu dužnost obavlja i prije nego što je imenovan banom Josip Jelačić (1845.-1848.). U političkim borbama između ilirske narodne i mađaronske stranke priklanja se prvima i 1842. povjerljivom okružnicom potiče svećenstvo da utječe na niže plemstvo u korist iste stranke. U raspravama na ugarskim i hrvatskim saborskim zasjedanjima 1839. do 1847. traži obnovu Hrvatskog kraljevskog vijeća kao samostalne vlade, uvođenje narodnog jezika u javnim poslovima, gimnazijama i Akademiji koju želi podići na razinu sveučilišta. Godine 1848. je u Beču podržao izbor Josipa Jelačića za bana, a zatim je materijalno pomogao njegovu vojsku kad je krenuo na ustanike u Mađarskoj i na suzbijanje revolucije u Beču. U isto vrijeme su ga liberalni političari, još uvijek usmjereni prema Pešti, proglasili izdajicom i tražili da mu se oduzme imovina te da napusti Hrvatsku. Nakon 1849. politički se približava Beču, uvjeren da je za Hrvatsku najbolje nagoditi se neposredno s kraljem, u nadi da će tako postići i ujedinenje s Dalmacijom i Vojnom Krajinom. Stoga se zajedno s Jelačićem pomiruje s bečkim neoapsolutizmom i vjeruje da je Carevinsko vijeće mjesto u kojem će se okupiti predstavnici svih slavenskih naroda u Monarhiji. U hrvatskom saboru 1861. ne podržava povratak u političku uniju s Ugarskom, a odbacuje i ideje jugoslavenstva i panslavizma. Zbog svojih političkih stavova 1863. ulazi u Samostalnu stranku Ivana Mažuranića i dolazi u politički sukob sa Strossmayerom, koji stoji na čelu liberalne Narodne stranke, neraspoložene za ulazak Hrvatske u Carevinsko vijeće i spremne na uniju s Ugarskom.

Svjestan je do koje su se mjere kasni jozefinizam i liberalizam uvukli među studente teologije i svećenstvo pa je 1848. raspustio sjemenište zbog nediscipline studenata i tražio od Pavla Stoosa da opozove tiskani spis u kojem je opravdavao napuštanje celibata. Već 1849. je osnovao tjednik *Zagrebački katolički list* sa zadaćom da bude sredstvo katoličke obnove. Iz tirolske biskupije Brixen, koja se uspješno opirala kasnom jozefinizmu, pozvao je svećenike da preuzmu zadaće odgojitelja u sjemeništu i profesora u bogoslovnoj školi. Da spriječi utjecaj mađarskog katoličkog liberalizma, prihvatio je prijedlog Hrvatskog sabora iz 1845. o uzdignuću Zagrebačke biskupije u nadbiskupiju i uspostavi hrvatsko-slavonske crkvene metropolije. To je

Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo, a podržao je i ustanove koje su nastale u njegovom krilu: Narodni muzej, *Gospodarski list* i Gospodarsko-šumarsko učilište u Križevcima; Narodnom muzeju je darovao 6.500 forinti. Godine 1846. otvorio je za javnost Metropolitansku knjižnicu. K tome je trajno podržavao Glazbeno društvo, a 1858. je darovao 6.000 forinti za podizanje zgrade Hrvatskog glazbenog zavoda da bi 1863. pomogao i utemeljenje konzervatorija Hrvatskog glazbenog zavoda. Jugoslavenskoj akademiji je darovao 10.000 forinti; istu svotu je dao i za osnutak sveučilišta. Novčano je pomagao više hrvatskih gradova, a osobito je podržavao novčanim prilozima različite zaklade za siromašne. Za odmor građana uredio je park Maksimir, tada zvan Jurjaves, pozvavši stručnjake iz Austrije. Dio šume je pretvorio u šetaliste uz pet jezera, podigao paviljone, vidikovac, kapelicu sv. Jurja i ljetnikovac te spomenik sv. Jurja A. D. Fernkorna, danas uz Hrvatsko narodno kazalište. Najviše je pak novca utrošio u uređenje katedrale: pribavio je novo veliko zvono majstora Degena, dao postaviti novi glavni oltar i 10 velikih kipova A. Sickingera, vitraje H. M. Hessa, lustere i Walckerove orgulje (Hoško 2002a, 454-456).

1850. odobrio car, a Sveta Stolica 1852. bulom „Ubi primum placuit“. Proces katoličke restauracije koji je započeo 1849. saborom biskupa u Beču dobio je pun zamah konkordatom između Austrije i Svete Stolice jer su njime opozvani svi jozefinistički zakoni s kraja XVIII. stoljeća. Podržao je konkordat nepotpisanim spisom *Oesterreich der Konkordatenstaat* (Wien 1855), a 1856. ga je papa Pio IX. imenovao kardinalom. Sa Strossmayerom je zajednički poslije 1854. organizirao proslavu proglašenja dogme Bezgrešnog začeća bl. Djevice Marije i 1863. proslavu 1000. obljetnice dolaska sv. Ćirila i Metoda u Moravsku. Njih dvojica su ishodili da se blagdan Slavenskih apostola slavi 5. srpnja. Također je podržavao Strossmayera u zahtjevu preuređenja Zavoda sv. Jeronima u Rimu kao središta rada na jedinstvu kršćana na Balkanu i čuvanja staroslavensko-glagoljske baštine u Hrvata. God. 1867. je ustanovio književno i izdavačko Društvo sv. Jeronima za promicanje pučke prosvjete.¹⁰ Svoja biskupska pisma svećenstvu i različite govore objavio je u sedam svezaka svojih spisa. Prije konačne prosudbe Haulikova djelovanja nužno je proučiti njegove brojne pastoralne poslanice, ali se već sada može reći bez ustručavanja da je svoja osnovna opredjeljenja kao čovjek Crkve stvorio na Požunskoj sinodi i nakon toga ih nije mijenjao usprkos brojnim političkim mijenama; štoviše, te su ga promjene utvrđivale u nepovjerenju prema kasnom jozefinizmu i liberalizmu pa stoga otkrivaju u kojoj mjeri su ti njegovi temeljni crkveni stavovi utjecali i na njegove političke stavove (usp. Ivančan, 1912-1924; Deželić 1929; Šišić 1929, 1-74; Ritting 1934, 97-110; Butorac 1937; Gross 1985; Šidak 1988; Gross i Szabó 1992; Szabó 1994, 29-42; Lukinović 1995, 313-347; Maruševski 1995, 461-473; Mrkonjić 1995, 333-338).

Mogućnosti Sučićeve i Haulikove angažiranosti na Požunskoj sinodi

Prvog radnog dana sinode, tj. 8. rujna 1822., primas Rudnay je imenovao tajnike same sinode. Za glavnog tajnika imenovao je naslovnog hvarskog biskupa Josipa

¹⁰ Sudovi suvremenika i povjesnika o Hauliku su različiti, a osvrću se prvenstveno na njegovo političko djelovanje. Historičari novijeg vremena mu predbacuju podržavanje „apsolutističke države“ (Šidak, Gross, A. Szabó) i „germanizatorski smjer“ (Gross), premda spominju što je i koliko učinio za hrvatsku upravnu samostalnost i oživotvorenje zasada ilirskog preporoda i narodnog pokreta. Haulik je bio najprije čovjek Crkve, a za razumijevanje njegovih crkvenih stavova i postupaka presudno je uočiti da je u mladosti bio uz primasa A. Rudnaya koji je još 1822. nacionalnom sinodom htio osloboditi Crkvu u Ugarskoj od jozefinističke ovisnosti o državi. Za boravka u Beču upoznao je stavove katoličkog romantizma sv. Klementa Hofbauera (1751.-1820.). Svakako je već na početku svoje biskupske službe pokazao opredijeljenost za ideje katoličke restauracije i za raskid s jozefinističkim uređenjem Crkve. Nakon revolucionarne 1848. našao se u dvostrukom procijepu, političkom i crkvenom: Hrvatska i Ugarska su raskinule drevne političke veze pa se i on politički jasno upravio Beču, a na crkvenom planu je prekinuo povezanost s ugarskim biskupima, zadojenim liberalnim nacionalizmom. Suočen s izrazitim znakovima liberalizma i u vlastitoj biskupiji, najvećim dijelom uvjetovanim kasnim jozefinizmom, priklonio se bečkom nadbiskupu Josephu Othmaru Rauscheru koji je u vrijeme pripravljanja Oktroiranog ustava 1849. za Franje Josipa I. uspio staviti izvan snage jozefinističke državne uredbe što je Crkvi omogućilo više slobode u djelovanju. U tome ga je utvrdilo iskustvo ugarskog hegemonizma, koji su država i Crkva u Ugarskoj izravno očitovale suprotstavljajući se uspostavi Zagrebačke nadbiskupije (Hoško 2002a, 456).

Bélika,¹¹ a njegovim pomoćnicima kanonike Ivana Langha, Alojzija Bathyana, Pavla Sučića, Josipa Mesaroša, Josipa Koronyesa i Jurja Haulika, vlastitog tajnika (*Acta Synodi*, 23.).¹² Zbivanja na sinodi zapisao je Grga Čevapović, a u spisu *Acta Synodi Nationalis sub Augustissimo Imperatore Francisco Primo et Primatu Celsissimi Principis Alexandri a Rudna Posnii Anno 1822. habitae singulari diligentia Admodum Reverendi Patris Gregorii Čevapović de Bertelovce*,¹³ *Actualis Ministri Provincialis Provinciae Ca-*

¹¹ Josip Bélik (Dezser, županija Trencsen, 1. prosinca 1757. – Szepeshely, 5. ožujka 1847.). Stupio je 1774. među kandidate za svećeništvo u Ostrogonskoj nadbiskupiji. Studirao je filozofiju u Nagyszombatu, a teologiju u bogoslovnom zavodu Pazmaneumu u Beču (1778.-1781.). Za svećenika je zaređen 1781., zatim je djelovao kao kapelan u Čúzu (županija Komárom) i Udvardu. Od 1784. je predstojnik generalnog sjemeništa u Požunu, a 1787. u njem djeluje kao profesor etike da bi godinu dana bio i upravitelj tog sjemeništa i njegove bogoslovne škole (1789.-1790.). Nakon što je dokinuto generalno sjemenište Bélik je župnik u Žigardu (županija Požun). 28. kolovoza 1809. je ostrogonski kanonik, a od 1810. upravitelj središnjeg odgojnog zavoda u Pešti. Doktorirao je teologiju tek 1818. da bi 1820. bio nadbiskupski vikar primasa Rudnaya, a od 1821. naslovni biskup. Godine 1823. je preuzeo vodstvo biskupije u Szepesu. Dva puta je obišao župe svoje biskupije i podigao crkve u Čorbi, Almašu, Kravljaju, Lučki i Teplicama. Napisao je pravno *Animadversiones in libellum: de potestate et juribus status in bona ecclesiae et clericorum* (Budim, 1811.). – Zahvaljujem što mi je biografske podatke o biskupu Béliku priopćio franjevački subrat iz Mađarske fra Vencel Tóth.

¹² *Acta Synodi*, 23.

¹³ Grgur Čevapović (Bertelovci, 23. 04. 1786. – Budimpešta, 21. 04. 1830.) je pohađao gimnaziju u Požegi, a 8. XI. 1802. ga je Josip Jakošić primio u Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga. Filozofiju je studirao kod Grge Peštalića na filozofskom učilištu u Baji (1803.-1805.), a zatim je ondje (1805.-1807.) i u Vukovaru (1807.-1809.) nastavio školovanje u teologiji. Na budimpeštanskom sveučilištu je 1806. postigao doktorat filozofije i 1811. položio profesorski ispit iz teologije. U međuvremenu je 1809. postao svećenik. Predavao je filozofiju na učilištima u Slavonskom Brodu i Našicama (1809.-1811.), a onda teološke predmete na bogoslovnim školama u Mohaču (1811.-1814.) i Vukovaru (1814.-1820.) Završetak njegovog teološkog studija predstavlja djelo *Assertiones ex theologia morali nec non universo iure ecclesiastico* (Buda, 1815.). U Vukovaru je samo godinu dana bio gvardijan i župnik (1820.-1821.), ali je u to vrijeme obnovio samostan. U dva navrata je kao provincijal (1821.-1824. i 1827.-1830.) predvodio slavonske i podunavske franjevce; tada je boravio u Budimu. Predsjedao je redovitom kapitulom 1824. i izvanrednom kapitulom 1829. u Mohaču, kad su sudionici prihvatili nove uredbe o životu i djelovanju u Provinciji. Dao je tiskati govore na kapitolu 1824. godine pod naslovom *Allocutiones capitulares... tempore capituli provincialis ann. 1824.* (Buda, /1824./). Iste godine je sudjelovao u provedbi odluke viših državnih i crkvenih vlasti o pridruživanju četiriju donjoaustrijskih samostana Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga. U Beču je bio prvi gvardijan (1824.-1827.) nakon što je i taj samostan ušao u sastav te Provincije. Pripravio je za tisak prijevod Svetoga Pisma Matije Petra Katančića. Odluke crkvene sinode 1822. u Požunu je ugradio u novi franjevački zakonik *Statuta municipalia observantis Minorum Provinciae s. Ioannis a Capistrano* (Buda, 1829.). Sastavio je i danas izgublenu povijest hrvatskog naroda, dok je tiskom objavio dvije knjige o Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga: *Synoptico-memorialis catalogus observantis Minorum Provinciae s. Ioannis a Capistrano, olim Bosnae Argentinae* (Buda, 1823.) i *Recensio observantis Minorum Provinciae s. Ioannis a Capistrano* (Buda, 1830.). Raspravljao je o pravopisu hrvatskog jezika s Tomom Koščakom. Objavio je i dramu *Josip, sin Jakoba patriarke, u narodnoj igri prikazan od učenika vukovarski* (Budim, 1820.). Tiskao i dva prigodna govora: *Dolorem animo meo ex obitu... Alexandri Tomikovich.* (Essekini, 1829.) i *Sermo occasione jubilaei sacerdotalis... Antonii Schmidt* (Buda, /1829./). U franjevačkom samostanu u Vukovaru bila su i njegova dva spisa u rukopisu: *Ethica christiana* i *Paedagogia sublimior*. Bio je središnja ličnost Provincije sv. Ivana Kapistranskoga u prvoj polovici XIX. stoljeća i istodobno promicatelj hrvatske kulture u predpreporodnom razdoblju

pistranae, viri de Eadem optime meriti, deducta et solerti calamo ac diligentia Revrenedi Patris Aloysii Oszvald Secretarii Provinciae descripta, dein vero pro pia lectione Patris Mariani Jaić^{A4} manu Patris Ivonis Rodić^{A5} decopiata 1850.¹⁶

među Hrvatima u Slavoniji i u Ugarskoj, nastavljajući kulturnog stvaralaštva na tom prostoru u duhu tzv. obnovnog katoličanstva, i to usprkos onovremenih usmjerenosti javnog i crkvenog života po zasadama krutog جوزefinizma. Svoju biblioteku je ostavio samostanu u Vukovaru. (O Čevapoviću vidi opširnije: Krtsmery 1830; Mayerik 1830; Scherzer 1896, 151-158; Jelenić 1930; Matic 1945; Berthold 1988, 95-112; Hoško 2011; *Zbornik radova o fra Grgi Čevapoviću* 1991).

¹⁴ Marijan Jaić (Slavonski Brod, 4. VII. 1795. – Budim, 4. VIII. 1858.) je 1812. završio privatnu gimnaziju u rodnom gradu i zatim u Baču postao franjevac Provincije sv. Ivana Kapistranskoga. Filozofiju je učio u Našicama (1813.-1815.) a teologiju u Vukovaru i Mohaču (1815.-1819.). Kao mlad svećenik bio je učitelj trivijalke (1819.-1821.), a zatim profesor bogoslovne škole u Vukovaru (1821.-1822.), Aradu (1822.-1824.) i Mohaču (1828.-1830.). Naslov profesora teologije postigao je 1823. u Budimpešti. U Vukovaru je bio također samostanski starješina, župnik i dekan bogoslovne škole (1830.-1833.), a u Osijeku samostanski starješina i direktor gimnazije (1836.-1845.), dok je u Budimu bio gvardijan, župnik i direktor područne pučke škole, tzv. normalke (1850.-1854.). Predvodio je Provinciju u dva navrata kao provincijal (1833.-1836. i 1845.-1848.). Godine 1854. se vratio u Vukovar u svojstvu kustoda Provincije i dekana bogoslovne škole (1854.-1857.). Pripadao je krugu crkvenih ljudi u Hrvatskoj i Mađarskoj koji su radili na obnovi crkvenog djelovanja i vjerskog života po nadahnuću obnovnog katoličanstva. Svojim glazbenim i književnim djelovanjem, Jaić je također podupirao ideje Ilirskog preporoda i Hrvatskog narodnog preporoda. Tiskom je objavio više djela: *Istinito isipisanje čudotvorne prilike B. D. Marije u Radnoj* (Arad, 1824.; Budim, 1856.), *Asertiones ex institutionibus theologis* (Arad, 1824.), *Indianski mudroznanc illiti nacsin i vishtina kako csovik na svitu xiviti mora Mylorda Chesterfielda* (Budim, 1825.), *Nauk mudroga Katona* (Budim, 1825.), *Bogoljubne pisme koje se pod svetom misom i razlicitima svetkovinama pivati mogu; iz razlicitih knjigah skupljene* (Budim, 1827.), *Vinac bogoljubnih pisamah koje se nediljom i s prigodom razlicitih svetkovinah pod s. misom pivati obicsaju iz razliciti duhovnih knjigah sastavljen i s nacsinom csiniti Put krixia* (Budim, 1830.), *Promishljanje i molitve za csiniti put Krixia koi se obderxaje u cerkvami... Reda sv. Franceska... Dervxave sv. Ivana Kapistrana* (Budim, 1830.), *Nasljeduj Krista pod naslovom Thome od Kempah kanonika redovnog od naslidovanja Isukerstova knjige csetiri* (Budim, 1833.), *Rucsna knjixica za nerediti i na sritno priminutje sa svitima sakramentih dostojno pripraviti bolestnike* (Budim, 1837.), *Napivi bogoljubnih cerkvenih pisamah ponajviše u poznatoj pismarici, Vincu naimenovanog, zaderžanih* (Budim, 1850.), *Sammlung von frommen Kirchenliedern* (Pest, 1856.), *Asfuerliche Geschichte des Gnadenbildes der seligsten Jungfrau von Radna* (Budim, 1857.). (Vidi više: Hoško 1996).

¹⁵ Ivo Rodić (Nurkovac, 7. X. 1826. – Požega, 12. II. 1904.) je u Požegi završio gimnaziju i 1843. stupio u Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga te u njezinim visokim školama slušao filozofiju (1844.-1846.) i teologiju u Baji (1846.-1850.). Za svećenika je zaređen 1850. pa zatim djeluje pastoralno u Iloku, Slavonskom Brodu i Budimu. Predavao je na gimnaziji u Požegi (1853.-1855.), a zatim je bio samostanski poglavar u Vukovaru (1863.-1866.) i Slavonskom Brodu (1866.-1881. te 1888.-1891.). Obavljao je i službu osobnog tajnika provincijala Kaje Agjića (1857.-1860.), tajnika (1860.-1863.), definitora (1869.-1872., 1875.-1878. i 1878.-1881.), kustoda (1884.-1887.) provincijala (1881.-1884.). Godine 1875. je bio pomoćnik vizitatora N. Brezowskog, a 1885. je vizitirao studente Bosne Srebrene u Pečuhu; godine 1887. je obavio kanonski pohod u Provinciji sv. Ladislava, 1893. vlastite Provincije, a 1895. Hercegovčke provincije. Kao provincijal nastojao je oko redovničke steege u Provinciji. Godine 1899. je prihvatio stroži način franjevačkog života po uredbama koje je potvrdio papa Leon XIII. Priredio je *Katekizam za pučke i početne škole* (s.l.s.a.) i zbirku marijanskih propovijedi *Pedeset i dvije subote* (s.l.s.a.), a preveo je i objelodanio biblijsku povijest nepoznatog naslova te živote svetaca. Posmrtno je objavljen njegov prijevod zbirke meditacija *Duhovna razmatranja* (Varaždin, 1909., 3 sveska).

¹⁶ Rukopis vel. 22,5 x 18,5 cm, str. 261+1/2; tvrdo je ukoričen u kartonske korice crne boje sa zlatnim rubom; nalazi se u arhivskoj zbirci franjevačkog samostana u Vukovaru, sign. B 14.

Grga Čevapović, provincijal slavonsko-podunavske Provincije sv. Ivana Kapis-transkoga, bio je sudionik sinode i nastojao je pratiti rad sinode i zabilježiti sadržaj svih sinodalnih rasprava, a osobito sinodalnih zaključaka. U *Acta Synodi* Čevapović je jasno zabilježio da je kanonik Josip Kuković bio tajnik četvrte deputacije koja je radila pod vodstvom đakovačkog biskupa Mirka Rafaja (*Acta Synodi*, 85). Štoviše, Kuković je bio i sastavljač predloška te deputacije za opću raspravu svih sinodalnih otaca. U izvještaju o nastanku predloška prve deputacije pod vodstvom nadbiskupa Klobušickoga, Čevapović ne spominje njezinog sastavljača i ne bi bilo opravdano pripisati sastavljanje tog predloška kanoniku Pavlu Sučiću. Sučić je, naime, bio član treće deputacije i nije smio zapostaviti obveze koje mu je nametnuo rad u toj radnoj skupini pod vodstvom rožnavskog biskupa grofa Ladislava Eszterházyja (*Acta Synodi*, 22). Kako je bio osoba povjerenja nadbiskupa Klobušickoga, njegova zadaća u trećoj deputaciji ipak ne isključuje da je u nekoj mjeri pružao pomoć i svome nadbiskupu.

Juraj Haulik je vrlo vjerojatno sudjelovao u pisanju sinodalnih govora samoga primasa Rudnaya. Gotovo je isključeno da je u sastavljanju tih govora sudjelovao i biskup Josip Bélik, Rudnayeve generalni vikar, jer je on bio i član prve sinodalne radne skupine, deputacije, koja je trebala riješiti osobito važna pitanja kojima se posvetila sinoda (*Acta Synodi*, 20). Treba spomenuti da je opravdano pretpostaviti da se primas Rudnay nije rado koristio uslugama biskupa Bélika koji je bio neposredno zauzet u provedbi jozefinističkih državnih uredbi kao službenik u generalnom sjemeništu u vrijeme radikalnog jozefinizma, a bio je i stariji od Rudnaya koji je samim sazivanjem sinode jasno očitovao da nije sklon jozefinizmu. Osim toga, biskupu Béliku je njegova uloga generalnog tajnika sinode jedva dopuštala da za vrijeme sinodalnih rasprava radi više od ujednačavanja i konačnog oblikovanja zaključaka svih deputacija prije nego što su oni došli na raspravu u generalnim skupštinama. Sve to ukazuje da je Rudnay više koristio usluge svoga tajnika Haulika nego generalnog vikara Bélika. Haulik je kao primasov tajnik najvjerojatnije sudjelovao u pripravi svih primasovih govora jer ne bi bio na tom mjestu da nije u potpunosti dijelio stavove svoga primasa i bio spreman jasno oblikovati u njegove misli u pisani tekst.

Uvodni govor primasa Rudnaya

Primas Rudnay je u svom sazivnom pismu, koje je uputio članovima sinode, prenio i odobrenje cara Franje I. kojim 23. III. 1821. iz Ljubljane dopušta održavanje ugarske nacionalne sinode (*Acta Synodi*, 5). Car u svom pismu ističe da smatra opravdanim Rudnayeve nakanu i izražava nadu da će sinoda riješiti pitanja koja opterećuju ugarsku Crkvu. I on spominje ta pitanja: pad moralnog života, pojavu vjerskog nehaja kod vjernika. Stoga ističe da je cilj sinode potaknuti obnovu moralnog stanja vjernika i crkvenu stegu kod svjetovnog i redovničkog svećenstva kako bi oni bili u stanju djelotvorno ostvarivati svoju zadaću odstranjivanja tih zala i obnavljanja prvotne vjere, pobožnosti, morala i crkvene stege. Carevo pismo navodi svih osam tema koje treba raspraviti sinoda. U pismu car ne skriva da je u Monarhiji još uvijek snazi jozefinističko uređenje crkvenog života i djelovanja pa uopće ne spominje pra-

vo Svete Stolice da potakne sinodu i dopusti njezino djelovanje, a zahtjev da on sam odobri zaključke sinode proglašava svojom vladarskom brigom za Crkvu. Dakako, car svoj cezaropapistički odnos prema Crkvi obrazlaže ne apsolutističkim državnim zakonima nego vjernošću primjeru svojih prethodnika pa naglašava da su se njegovi prethodnici trudili promicati kršćansku vjeru i moral smatrajući tu brigu „očinskom dužnošću“ koja proizlazi iz njihove vladarske zadaće. Na kraju svog pisma car Franjo I. izričito traži da mu sinoda podastre svoje zaključke na odobrenje (Meszlényi 1970, 188-189).

Primas Rudnay je želio obavijestiti rimska crkvena nadleštva o održavanju sinode u Požunu, premda crkveno pravo nije predviđalo da za održavanje nacionalnih, pokrajinskih i biskupijskih sinoda treba tražiti dopuštenje Svete Stolice. I ta njegova nakana potvrđuje da je primas nastojao ojačati veze Crkve u Ugarskoj sa Svetom Stolicom i sinodalnim zaključcima što više se odmaknuti od jozefinističkog zakonodavstva, koje je još uvijek bilo na snazi u Habsburškoj Monarhiji. Kako je sinoda trebala donijeti uredbe koje zadiru u život redovnika i dokinuti obveze slavljenja zakladnih misa, a takve uredbe je crkveno pravo pridržalo Svetoj Stolici, Rudnay je želio preko državne kancelarije o tome steći njezinu suglasnost. No, državna kancelarija nije u potpunosti prosljedila njegove molbe u Rim, što je ondje izazvalo određeno nepovjerenje prema radu i odlukama sinode (Meszlényi 1970, 188). Primas Rudnay je također želio na sinodu pozvati i bečkog nuncija. Nuncij ipak nije sudjelovao u radu sinode, jer Rudnay, nakon što je odbio prisutnost carskog povjerenika na sinodi, nije znao kako bi opravdao poziv nunciju. Ostavši u dosluhu s nuncijem, primas mu je dao jamstvo da će se zauzeti za povratak isusovaca u Ugarsku te da će sinoda upravo isusovcima povjeriti obnovu vjerskog života u Ugarskoj kao i zadaću obrazovanja i odgoja mladih (Meszlényi 1970, 189). Da što bolje pripravi rad nacionalne sinode, primas Rudnay preporuča mjesnim biskupima da u svojim biskupijama održe savjetovanja o pitanjima kojima će se baviti sinoda. Premda je želio steći uvid u stavove pojedinih biskupa, ipak ga je iznenadio stav erdeljskog biskupa Ignacija Szepessya¹⁷ koji je na biskupijskoj sinodi zastupao i zatim odobrio dosljedne jozefinističke stavove, npr. *placetum regium*, zabranu dolaska u biskupiju sestara uršulinki i upravnu vlast mjesnog biskupa nad redovnicima. Rudnay nije odobravao zaključke biskupijske sinode u Eredelju, ali im se nije usudio suprotstaviti (Hoško 2002, 269-279).

Sinodalni oci su se 7. rujna 1822. sabrali u Požunu, a primas im je dan kasnije kod otvorenja sinode predstavio program i organizaciju sinodalnog rada. Naglasio je da je zavladao nemar prema vjeri, i to ne samo onaj koji je posljedica ljudske slabosti, nego se on očituje u preziru i javnom izrugivanju vjere. Posljedica takvog odnosa prema vjeri je potpun nered u ponašanju u kojem su prevladale strasti, zločini, krađa i otimačina, nepravednost sudovanja, pad sveukupnog društvenog ponašanja. Primas Rudnay nadalje spominje da je najgore to što svećenici, koji bi se snagom svoga poziva trebali suočiti s tim stanjem, ne mare za svoje dužnosti jer su malaksali u svojoj odgovornosti zanemarivši nužnu stegu koja bi trebala pratiti njihovo zvanje

¹⁷ Ignacije Szepessy je od 1820. do 1828. upravljao biskupijom u Erdelju (Alba Julia u današnjoj Rumunjskoj).

(*Acta Synodi*, 14, 15). Nakon dugog govora o temeljnoj zadaći sinode, naime traženja programa obnove vjere i moralne obnove, Rudnay je jasno naznačio da sinoda mora upravititi svoj rad obnovi vjere i obnovi kršćanskog morala i tom cilju usmjeriti svoje rasprave i zaključke. Naglasio je da taj zahtjev nameće stvarnost koju živi Crkva u Ugarskoj, ali i zahtjev koji je pred sinodu stavio vladar u svom dopuštenju održavanja sinode. Sinoda, dakle, stoji pred neposrednim zadatkom izraditi pastoralni program koji će se moći uspješno suprotstaviti spomenutim nevoljama (*Acta Synodi*, 15-19).

Potkraj svog uvodnog govora Rudnay je rasporedio sinodalne oce u pet radnih skupina, tzv. deputacija. Postavio je deputacijama pojedine biskupe kao predsjednike i deputacijama povjerio pripremu gradiva o sinodalnim temama za raspravu na plenarnim sjednicama. Uspostavio je pet radnih skupina, tzv. deputacija (*Acta Synodi*, 20-22). Prva je trebala pripremiti dokument o dužnostima biskupa, stezi svjetovnog klera, ispravnom odgoju svećeničkih kandidata, odgoju i obrazovanju djece i mladeži općenito i o moralnoj obnovi vjernika. Predsjednik te deputacije je bio kalački nadbiskup Petar Klobušicki.¹⁸ Druga deputacija trebala je raspraviti pitanje ponovnog tiskanja prijevoda Biblije na mađarski jezik.¹⁹ Predsjednik te deputacije bio je Josip Király, pečuški biskup.²⁰ Treća deputacija je imala zadaću izraditi jedinstveni program odgoja i izobrazbe svećenika koji će slijediti bogoslovni fakultet Peštanskog sveučilišta i ostale bogoslovne škole, te riješiti pitanje uspostave zaklade od 10 stipendija za mađarske studente teologije u Beču.²¹ Toj deputaciji je predsjedao rožnavski biskup Ladislav Eszterházy,²² a od hrvatskih sinodalnih otaca u njoj je sudjelovao križevački biskup Konstantin Stanić.²³ Četvrta deputacija je imala zadaću pripremiti smjernice kojima će uskladiti i ujednačiti sudovanje crkvenih sudišta na temelju crkvenih i državnih zakona Ugarske kao i uredbama pojedinih ugarskih biskupa o djelovanju tih sudišta. Program rada te sinodalne deputacije zapravo je zacrtao sam car u svojim zahtjevima koje je postavio pred ugarsku sinodu. Četvrta sinodalna radna skupina je najprije pripremila i u 14 svojih uputa izrazila tadašnji pravni sustav crkvenoga

¹⁸ Od hrvatskih sinodalnih otaca bio je član prve deputacije samo grof Josip Sermage (1762.-1833.), od 1793. zagrebački kanonik. Sermage je od 1798. do 1809. upravitelj Plemičkog konvikta u Zagrebu, a od 1812. najprije ravnatelj škola zagrebačkog okruga, a zatim ravnatelj školstva u banskoj Hrvatskoj i Slavoniji.

¹⁹ Sinoda je 28. rujna 1822. na petoj generalnoj skupštini prihvatila odluke o ponovnom tiskanju Biblije u prijevodu Káldija, o stipendijama za školovanje svećenika u Beču i o prekidu prepirki među profesorima teološkog fakultetu u Pešti i o redovnicima (*Acta Synodi*, 82).

²⁰ Josip Király (1737.-1824.) je bio najstariji član sinode, njezin osobit branitelj (*Acta Synodi*, 160).

²¹ Član treće deputacije bio je Aleksandar Alagović (*Acta Synodi*, 21).

²² Ladislav Eszterházy, grof od Galanthe (1762.-1824.), teološko je školovanje završio u Bratislavi pa je 1792. postao svećenik i bio župnik u Földváru pa opat u Koppan-Monoštoru i kanonik u Peču. Godine 1802. je preuzeo dužnost upravitelja biskupijskog sjemeništa u Peču. Naslovnim biskupom je imenovan 1810., a od 1811. je postao rezidencijalni biskup u Rožnavi u Slovačkoj (*mađ. Rozsnyó*).

²³ Konstantin Stanić (1762.-1830.) bio je, prije nego što je 1815. postao križevački biskup, križevački kanonik (1809.) i predstojnik grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu.

sudstva, i to s naglaskom o njegovoj punoj ovisnosti o građanskim sudovima. Od tih uputa osam ih se odnosi na bračno pravo i neposredno stanje crkvenog sudstva u rješavanju pitanja tog sadržaja s izričitom tendencijom da se ta ženidbena pitanja ne rješavaju mimo građanskih sudova. Središnji dio predstavke četvrte deputacije razlaže izvedbeni sustav sudskih postupaka od poziva na sud do donošenja presude i njezine izvedbe. Treći dio predstavke Rafajeve deputacije nabraja 30 susljednih pravnih čina koje zahtijeva slijed postupaka crkvenih sudova Ostrogoške nadbiskupije na temelju pravnih uredbi koje još 1756. postavio pravnik Pavao Klosz. Kako su te uredbe prihvatile i ostale ugarske biskupije, članovi Rafajeve deputacije predlažu da sinoda ozakoni taj sustav za Crkvu u Ugarskoj.

Pitanja kojima su se najčešće bavili crkveni sudovi su bila ženidbena, zatim valjanosti na redovničko zavjetovanje te pitanja različitih ostavština (*Acta synodi*, 85-89, 90-99, 100-109). Na tu je deputaciju spadalo i rješavanje pitanja zakladnih misa posve ili djelomično dokinutih redova,²⁴ ali i pitanje povećanja broja svećenstva u pastvi jer se Crkva u Ugarskoj suočila s opadanjem broja pastoralnog klera. Predsjednik te deputacije bio je đakovački biskup Mirko Rafaj, a tajnik kanonik Josip Kuković. Peta je deputacija imala zadaću razmotriti pitanje obnove redovništva, prvenstveno redovničke stege. Neposredni zadaci deputacije su bili: usuglašavanje redovničkog zakonodavstva s postojećim crkvenim zakonima u Ugarskoj kao pretpostavkom obnove redovništva, a i ujedinjenje franjevačke bugarsko-vlaške provincije s transilvanskom provincijom sv. Stjepana ili s provincijom franjevaca konventualaca. Predsjednik te pete deputacije bio je velikovaradinski biskup Josip Vurum,²⁵ a članovi su bili zagrebački pomoćni biskup Josip Žalec,²⁶ provincijal franjevačke Provincije sv. Ivana Kapistranskoga Grga Čevapović,²⁷ provincijal franjevačke Provincije sv.

²⁴ Na 8. generalnoj sjednici sinoda je 5. listopada 1822. zaključila da redovnički provincijali, a napose franjevački, snagom vlasti koju im daje njihova služba trebaju u vrijeme svojih vizitacija provjeriti kako pojedina samostanska bratstva ispunjavaju obveze koje su prihvatili primivši zaklade (*Acta Synodi*, 110-124, 127).

²⁵ Josip Vurum (Nagyszombat (*br.* Trnava), 24. XI. 1763. – Njitra, 2. V. 1838.) završio je teološko školovanje u Trencsenyu, Požunu, Nagyszombatu i Njitri (Slovačka). Postavši 1788. svećenik, bio je tajnik njitranskog biskupa pa predavač u sjemeništu u Njitri (1790.), zatim kanonik u Egeru (1805.). Car ga je imenovao 1816. biskupom u Stolnom Biogradu, Székesfehérváru (1816.-1822.). Premješten je na biskupsku stolicu u Velikom Varadinu, tj. Nagyváradu (1822.-1827.), a zatim u Njitru (1827.-1838.). U Njitri je osnovao sirotište i u svojoj oporuci mu je ostavio 250.000 forinta. Kaptolu u Njitri je darovao 12.000 forinta. Suvremenici su zapazili njegovu velikodušnost kojom je pomagao različite kulturne i društvene ustanove (Pauer 1847). – Za leksikografsku informaciju o biskupu Vurumu zahvaljujem svom franjevačkom bratu Vencelu Tóthu.

²⁶ Josip Žalec (1761.-1833.) bio je profesor crkvenoga prava u zagrebačkoj bogoslovnoj školi, a od 1797. kanonik. Godine 1803. je kanonik a *latere* biskupa Vrhovca i zatim pomoćni biskup Maksimilijanu Vrhovcu i Aleksandru Alagoviću.

²⁷ Čevapović je bio vrlo aktivan član sinode. Hrabro je iznio novi prijedlog o franjevačkom ustrojstvu u Ugarskoj, a osobito je zauzeto branio franjevačko shvaćanje zavjeta siromaštva. U nekim pojedinostima je sinoda usvojila njegove prijedloge, a općenito su sinodalni zaključci o opsluživanju redovničkih zavjeta predstavljali samo djelomično odmicanje od zasada jozefinizma. Premda car nije odobrio sinodalne zaključke, Čevapovićev je zakonik Provincije sv. Ivana Kapistranskoga prihvatilo

Ladislava Ladislav Lacković²⁸ i kapucinski provincijal Paškal Kelčić.²⁹ U uvodnom govoru na početku sinode je Rudnay ponovio spomenute zadaće sinode s obzirom na redovnike i naglasio da valja uskladiti redovničko zakonodavstvo u Ugarskoj, jer se od tog zakonodavstva očekuje obnova redovništva.³⁰ Jozefinističko zakonodavstvo države je, naime, još je uvijek svojim *placetum regum* priječilo povezanost redovnika u Monarhiji s njihovim vrhovnim starješinama u Rimu. Kako je taj put do redovničke obnove bio zatvoren, sinoda je namjeravala do redovničke obnove doći novim zakonima, i to ujednačenim za sve redovnike. Govoreći o redovnicima, primas Rudnay je napomenuo da je dužnost Sinode također riješiti pitanje misnih obveza posve ili djelomično dokinutih crkvenih redova čija je imovina ušla u Vjerozakladu (*Acta Synodi*, 19). Tako je zacrtao rad deputacije koja je trebala pripremiti prijedloge sinodalnih zaključaka o redovnicima u Ugarskoj.

Zaključni sinodalni govor nadbiskupa Klobušickog

Nakon što je primas Rudnay izrekao svoj zaključni sinodalni govor 16. listopada 1822. godine, progovorio je kalački nadbiskup Petar Klobušicki i oslovio primasa i sve ostale sinodalne oče. Naglasio je da je u svom prethodnom govoru primas Rudnay zaključio rad sinode koju je primas uspješno vodio tako što je upravio rad svih sinodalnih otaca željenom cilju. Nakon takvog zauzetog i dobro organiziranog rada preostaje jedino očekivati da će Bog udijeliti rast svemu što je učinjeno. Klobušicki je spomenuo da je sinoda trajala 38 dana, a uredbe su donesene za dobro Crkve s dostatnim jedinstvom sudionika koje se očitovale u glasanju o predloženim zaključcima pojedine deputacije. Sve donesene uredbe, misli nadbiskup, vode i računa o carevim iščekivanjima pa je opravdano očekivati da će ih on odobriti.

Završeni poslovi potvrđuju prije svega primasovu upravnu razboritost, ali i radinost svih članova sinode i njihovih suradnika. Sinodalni zaključci su jasan izraz pastoralne brige sinodalnih otaca za dobro Crkve, njihove želje da umnože slavu Božju. Primas je za održavanje sinode učinio najviše. Najprije je ishodio potrebno dopuštenje da se ona održi, zatim je razborito podržavao slobodu izražavanja svim sudionicima i strpljivo tražio takvu formulaciju zaključaka da su ih svi sudionici mogli prihvatiti. Tko prosuđuje donesene sinodalne zaključke neće moći osporiti njihovu usklađenost sa stavovima Crkve, a svakako će uočiti da njihova provedba doista može biti na porast vjere i moralnog života Crkve u Ugarskoj. Upravo takav

mnoge sinodalne zaključke, a primas Rudnay je odobrio taj zakonik (Hoško 2011, 282-285, 287-290, 295-297).

²⁸ Primas Rudnay je 1. lipnja 1822. pozvao i Lackovića na sinodu u Požun. Lacković je odredio da ga u vrijeme njegove odsutnosti zamjenjuje bivši provincijal Karlo Ištoković.

²⁹ Paškal Kelčić (1758.-1831.) je bio provincijal Austrijsko-ugarske kapucinske provincije (1820.-1823.), a prethodno, po želji đakovačkog biskupa Antuna Mandića, od 1811. do 1815. u biskupijskom sjemeništu u Đakovu bio duhovnik i nastavnik mađarskog jezika (Borak 2010, 291).

³⁰ Biskupi su bili svjesni da sinodalne odluke o redovnicima imaju crkvenu pravovaljanost tek ako ih odobri Sveta Stolica i primas Rudnay je želio steći odobrenje Svete Stolice za eventualne sinodalne odluke (Meszlényi 1970, 191).

rast vjere i morala valja očekivati nakon zauzete provedbe sinodalnih zaključaka, a sinoda je stvorila među sinodalnim ocima i spremnost na njihovu izvedbu koju će prihvatiti i drugi odgovorni članovi Crkve u Ugarskoj. Stoga ova sinoda Ugarske crkve jest događaj od kojega se može mnogo toga očekivati što će biti na dobro te iste Crkve i svih njezinih članova (*Acta Synodi*, 203-205).

Nadbiskup Klobušicki je taj svoj zaključni i oproštajni govor na sinodi objavio i tiskom pod naslovom *Sermo ... Petri Klobusiczky archiepiscopi Colocensis ad synodum in ecclesia S. S. Salvatoris Posonii die 16. Octobris 1822.* (Posonii, 1822.). Tako je omogućio ne samo da taj govor bude dostupan i onima koji nisu bili na sinodi, a ona ih je zanimala, već je pružio jasan uvid u zauzeto nastojanje sinode da se Crkva u ugarskom dijelu Habsburške Monarhije suoči s vlastitim zadacima obnove. Naravno, nadbiskup Klobušicki nije spomenuo koja je bila njegova uloga na sinodi, a ni koja je bila uloga jedinog predstavnika kaptola njegove nadbiskupije kanonika Sučića. Kako Čevapović u svojem izvještaju o radu sinode *Acta Synodi* nigdje ne spominje da se na njoj raspravljalo o odnosu Ostrogonke i Kalačke nadbiskupije, tj. o dokumentu koji je napisao kanonik Sučić s nakanom da ga sinoda prihvati u korist dostojanstva Kalačke nadbiskupije, sve ukazuje da se o tom dokumentu ni nije raspravljalo jer je program njezina rada bio upravljen drugim ciljevima. No, upravo je u sastavljanju tog posljednjeg sinodalnog govora nadbiskupa Klobušickoga mogao sudjelovati i kanonik Pavao Sučić, jer je taj govor izraz općeg raspoloženja na sinodi i zauzetog nastojanja svih sinodalnih otaca oko dobra Crkve u Ugarskoj.

Predložak za opću sinodalnu raspravu radne skupine nadbiskupa Klobušickoga

Tek na 9. generalnoj sjednici započela je 11. listopada 1822. opća rasprava o predlošku koji je sinodalnim ocima pripremila radna skupina ili deputacija pod vodstvom nadbiskupa Petra Klobušickoga. Bila je to prva sinodalna radna skupina ili deputacija. U njezinom radu je sudjelovalo još pet biskupa, a ukupno je u njoj djelovalo 22 člana sinode. Deputacija je pripremila za opću raspravu dvije izjave. Prva je imala dva poglavlja: prvo je ukazivalo na izvore i razloge tadašnjeg pogoršanja vjerskog i moralnog života u Crkvi u Ugarskoj, a drugo je sadržavalo prijedloge kako obnoviti vjerski i moralni život. Druga izjava je bila usredotočena na čimbenike obnove vjerskog i moralnog stanja u Crkvi u Ugarskoj. Ona je bila razdijeljena na četiri poglavlja; prvo se bavilo privatnim učiteljima i odgojiteljima, drugo pučkim školama, treće gimnazijama i akademijama, a četvrto sredstvima obnove koje je smatrala da su u rukama biskupa i svećenika (Hoško 2002, 286-309; Hoško 2011, 208-236).

Razlozi pada i sredstva obnove vjerskog i moralnog života katolika

O opadanju ćudoređa u društvu predstavku je pripremila prva deputacija pod vodstvom nadbiskupa Klobušickoga. Ta je radna skupina navela ukupno trinaest razloga padu vjerskog i moralnog stanja kod vjernika Katoličke crkve, i to prije svega pojavu protucrkvениh pokreta i zanemarivanje osnovnih iskaza vjerničke od-

govornosti. Sinodalni oci, naime, upozoravaju na širenje novih filozofskih shvaćanja koja osporavaju ulogu religije, samo kršćanstvo i njegovu ulogu u društvu i promiču liberalizam; zatim tvrde da je nedostatan odgoj, napose obiteljski, djece i mladeži; a upozoravaju da je nemar u pohađanju nedjeljne mise bez slušanja propovijedi također razlog da opada opće kršćansko znanje. Sinoda je zapazila da su na pad ćudoređa negativno utjecali i čimbenici koji oblikuju društvo jer su zatajili u svojoj odgovornosti roditelji, učitelji i svećenici; mnogi pružaju loš primjer. I država je zanemarila brigu za javni društveni moral, nedovoljno kažnjava zlodjela. Sinoda nabraja i druge razloge opadanja javnog morala: u društvu i javnosti opao je ugled i poštivanje svećenika; ratovi su posljednjih godina izazvali nered i onemogućili sustavni vjerski i moralni odgoj puka; zakazalo je u takvim okolnostima crkveno poučavanje djece, a propovijedanje narodu uglavnom se odnosi na moralne poticaje zanemarujući biblijsku utemeljenost i kršćansku povijesnu potvrdu vjerskih istina i moralnih zasluga; slobodno djelovanje različitih kršćanskih vjeroispovijesti dovodi kod katolika do nedosljednosti u vlastitoj vjeri i moralu; očita je društvena zapostavljenost općih kršćanskih obveza, npr. posta, a pojavila se pretjerana raskoš u jelu i odijevanju. Na kraju niza razloga opadanja javnog ćudoređa sinoda je spomenula da igrokazi više ne naglašavaju vrline, a putujuće kazališne družine i po selima čak prikazuju primamljivim ono što je vrijedno osude (*Acta Synodi*, 137-143).

U duhu kasnog jozefinizma sinoda očekuje da će car udijeliti pravo biskupima da na području svojih biskupija uspostave cenzore knjiga koji će bdjeti nad njihovom usklađenošću sa crkvenim učenjem. Također moli cara da država dopusti povratak isusovaca u Ugarsku koji će kao pučki misionari stići i u udaljena sela. U nadležnost države, smatra sinoda, spada i obveza propisati da mjesne vlasti nedjeljom povjere ovce i goveda na ispaši brizi seoskih pastira kako bi odrasla djeca mogla slušati vjersku pouku i propovijed u crkvi (Winner 1973, 277).³¹ Vladar neka po primjeru svojih prethodnika kažnjava one činovnike i službenike koji bi pokazali prezir prema ovim sinodalnim uredbama ili živjeli u preljubu, prezirali ili izrugivali vjeru, kršili obveze nedjeljne mise i posta; od vladara također valja očekivati da naloži organiziranu pastvu u zatvorima i vojarnama. Sinoda stavlja caru na brigu i zadaću potaknuti vraćanje ugleda svećenstvu u javnom životu time što će se u crkvenim pitanjima savjetovati s biskupima, dok će ugled župnika porasti bude li preko mjesnih vlasti mogao tražiti i tjelesnu kaznu za one koji odbijaju njegove upute i savjete. Biskupi su zatražili od cara da ne dopusti da biskupska sjedišta ostanu dulje vrijeme nepopunjena.

Po sudu sinodalnih otaca država treba tražiti od nekatoličkih gospodara da omogućе svojim katoličkim slugama i sluškinjama da u nedjelju mogu sudjelovati kod službe Božje i slušati propovijed. Od cara očekuje sinoda odredbu da na austrijskom području Monarhije putnicima iz ugarskog dijela, koji su i subotom dužni postiti, gostioničari pripremaju posnu hranu ili poštanski prijevoznici daju novac kako bi je putnici sami mogli pribaviti. U duhu vremena, sinoda smatra da car može olakšati

³¹ Doista je car Franjo I. 1827. potvrdio statute obnovljenoga Isusovačkog reda u Monarhiji, a s njima i pravo isusovaca na punu povezanost s njihovom vrhovnom upravom u Rimu (Winner 1973, 277).

vjerska svetkovanja i obdržavanje zahtjevnosti pojedinih liturgijskih vremena bude li odredio da s Katoličkom crkvom sjedinjeni i nesjedinjeni sljedbenici julijanskog kalendara prihvate gregorijanski kalendar.³² Sinodalni oci očekuju da car izmijeni zakon po kojem doseljenici iz austrijskog dijela Monarhije ne mogu u ugarskom dijelu sklopiti ženidbu, jer to je razlog prilježništva. Sinoda želi da država upravi upute cenzorima koji će pregledati otisnute tekstove kazališnih komada ili prije premijerne predstave pogledati izvedbu. U nadležnost cenzora valja staviti i prosudbu izložbe slika i kipova i zabraniti izložbe takvih izložaka koji pobuđuju požudu. Konačno, sinoda državi poverava i donošenje propisa o nošnji koja će jamčiti čednost, posebno žene.

Čimbenici promicanja vjerske i moralne obnove katolika

Nakon što je sinoda upravila spomenute zahtjeve caru i državnim vlastima, sinodalni oci su postavili osobite zahtjeve također biskupima, svećenicima i vjernicima. Budući da valja bolje organizirati i pastvu, sinoda traži da biskupi postave u gradove svećenike koji su vrsni propovjednici. Od župnika pak zahtijeva propovijedanje koje se neće zadovoljiti samo moraliziranjem već će iznositi biblijsku utemeljenost i kršćansku povijesnu potvrdu vjerskih i moralnih zasada (*Acta Synodi*, 144-157). Sinoda je upravila poziv župnicima da strpljivo nastoje vratiti na pravi put one koji svojim ponašanjem sablažnjuju ostale; ako ne uspiju, neka pokušaju uz pomoć mjesnih nositelja vlasti utjecati na takve; ako ni ti to ne promijeni javni moral, župnici su dužni dojaviti biskupu uzročnike nemorala; od cara valja moliti da javne službe mogu obavljati samo oni koji su i primjerna vladanja; to vrijedi i za svećenike koji će izgubiti svoja dobra, ako ne obavljaju primjerno svoju službu. Sinoda ne zaboravlja pobuditi odgovornost i samih vjernika pa naglašava da su roditelji prvi odgojitelji, posebno majke. Valja da mladenci prije stupanja u brak i vjenčanja pristupe na ispit iz kršćanskog nauka kako bi kao roditelji ispravno obavili i svoju odgojnu zadaću.

Posebno je poglavlje sinodalnog dokumenta o biskupima i svjetovnom kleru i o njihovim obvezama u obnovi vjerskog i moralnog života. Najprije je riječ o dužnostima biskupa, a njihova je prva zadaća biti učiteljima vjernika propovijedanjem i tumačenjem Evanđelja putem pastoralnih poslanica. Tim zadaćama ispunjavaju svoju apostolsku službu. Dakako, dužni su i živjeti u skladu s tom zadaćom naviještanja Evanđelja. Pastoralni pohodi su osobito sredstvo obnove vjerskog i moralnog života vjernika. Sinoda ne spominje u kojim razmacima biskupi moraju obavljati te kanonske pohode, ali napominje da su tu službu dužni povjeriti svojim zastupnicima, ako je sami nisu u stanju obavljati. Sinoda obvezuje biskupe da i u vlastitim biskupijama održe sinode. Posebna je zadaća biskupa dijeliti sakrament potvrde, i to ne samo u gradovima nego i u selima (*Acta Synodi*, 169-171). Također je biskupova zadaća voditi brigu o sjemeništu kao mjestu svećeničkog odgoja koji je, po mišljenju sinodalnih otaca, temelj i uporište svećeničkog djelovanja i života. Sinoda naglašava kršćansko učenje da je svećenički poziv Božji dar pa su stoga biskupi i sjemenišni starješine

³² Križevački grkokatolički biskup Konstantin Stanić je na općoj sjednici 12. listopada 1822. obrazložio neizvedivost toga prijedloga upozorivši da će mu se oprijeti pravoslavni kršćani s jedne i druge strane Dunava (*Acta Synodi*, 184, 185).

dužni prepoznati taj poziv kod svećeničkih kandidata i zatim ga sustavno i odgovorno odgajati. Upravo zato biskup treba pažljivo birati sjemenišne odgojitelje i starješine koji će prihvaćati u sjemenište one kandidate koje preporučuju gimnazijski ravnatelji i duhovnici i župnici župa kojima pripadaju ili u kojima su provodili praznike.

Da bi sjemenišni odgoj bio što djelotvorniji, potrebno je da traje dovoljno vremena. Sinoda stoga preporuča biskupima da u svojim sjemeništima uz teološko školovanje nastoje osigurati i prethodno filozofsko školovanje. Sinoda želi uvesti i odgojne zavode, slične malim sjemeništima, gdje će okupiti svećeničke kandidate srednjoškolske dobi, da ondje primaju odgoj dok polaze u gimnaziju. Uputno je, naime, već u toj dobi takve usmjeriti prema svećeništvu odgajajući ih u crkvenom duhu, a boravak u zavodima očuvat će ih od protucrkvenog i moralno lošeg utjecaja. Za studente teologije treba uključiti osobit biblijski odgoj, a sjemenišni odgoj valja imati i informativnu sastavnicu koju pruža poznavanje kršćanskih otaca. Sve to mogu pružiti sjemeništarcima tek dobro izabrani sjemenišni odgojitelji, ljudi razboriti, izobraženi, s pastoralnim iskustvom i sposobni skrbiti se ne samo za stegu u sjemeništu nego i prikladnim odgojnim postupcima razvijati kod odgajanika njihov moralni lik i odgajati ih za pastire Crkve. Biskup neka se također brine za pravednu plaću sjemenišnih odgojitelja i profesora (*Acta Synodi*, 176-179).

Svećenicima sinoda najprije nalaže da nastave usavršavati svoje znanje i nakon što su napustili bogoslovnu školu, čitajući knjige priznatih i odobrenih teoloških pisaca; napose je važno nastaviti usavršavanje u moralnom bogoslovlju za potrebe u ispovjednoj službi. Župnici neka se odnose prema kapelanima kao prema mlađoj braći, a ne kao gospodari. U natjecanju za župe koje su pod patronatom svjetovne gospode najprije neka se obraćaju biskupima, jer na njih spada prosudba znanja i ponašanja kandidata, a ne nositeljima patronata. Sinoda podsjeća svećenike kako ih župnička služba obvezuje da budu pastiri vjernika pa da im nude spasonosni nauk propovijedajući redovito nedjeljom i blagdanom, kao i poučavajući u te dane i vjeronauk. U doba došašća i korizme trebaju svakodnevno ili barem tri puta tjedno poučavati i pripravljeti za dostojno slavljenje otajstva na koja se u to vrijeme pripravlja. Tu zadaću ne smiju prepustiti kapelanima, osim ako ih je na to prisilila bolest. Dekani neka svaka tri mjeseca sazivaju na sastanak kapelane da im nalože zadaće iz pastoralne službe koje će obraditi pismeno i zatim dostaviti na uvid biskupu. Među pastoralnim dužnostima župnika osobito mjesto ima priprava djece na prvu pričest. U vjerničke kuće župnici neka ne zalaze osim kad dijele sakramente bolesnicima. Sinoda potiče na njegovanje izvanjskih znakova svećeničkog dostojanstva, posebice na nošenje kleričkog odijela, a potiče svećenike trajno potvrđivati svoju duhovnu usmjerenost redovitim moljenjem časoslova. U brizi za materijalnu sigurnost svećenika sinoda odlučuje tražiti od cara da, ako je izvedivo, obnovi negdašnju uredbu carice Marije Terezije o načinu uzdržavanja župnika kad crkvenu zemlju obrađuju kmetovi, ili osigura redovito novčano primanje iz Vjerozaklade svećenicima s nedostatnim i nesigurnim primanjima (*Acta Synodi*, 171-176).

Kako je brigu o školama u to vrijeme više vodila Crkva a manje država, sinoda je posebno raspravljala o tzv. trivijalnim i narodnim školama. U svom dokumentu

sinoda podsjeća na carsku uredbu da škole valja uspostaviti u središtima župa i naseljima gdje ima više od 50 školskih obveznika. Upozorava da tu uredbu Crkva nije provodila dosljedno, a opominje župnike da ima škola u kojima djeluju nedovoljno obrazovani učitelji. Župnici su snagom zakona ravnatelji takvih škola i pripada im pravo nadzora. Njihova je zadaća upozoriti društvene vlasti da poduzmu potrebno kako bi se podigle škole u svim naseljima koja ispunjavaju spomenuti uvjet te da škole opskrbe potrebnim. U vrijeme vizitacija očekuje sinoda od biskupa provjeravanje ostvarivanja tih zahtjeva. Župnici moraju također voditi brigu o novim učiteljima, školskim vlastima predlagati za učiteljska mjesta sposobne i spremne za tu službu, i to zajedno s vicearhidakonom, tj. dekanom, i onda ih uvesti u službu. Tada učitelji polažu i katoličku vjeroispovijest pred župnikom obvezujući se na taj način da će djecu poučavati ne samo u pismenosti nego i u vjeronauku; u trivijalnim školama je vjeronauk dva puta tjedno. U vjeronaučnoj pouci treba koristiti propisane i odobrene katekizme, tj. nova i popravljena izdanja katekizama koje je odobrio primas. U vjeronaučne priručnike spadaju i biblijske čitanke s primjerima iz života svetaca koje su usmjerene odgoju pobožnosti, vjerskoj praksi i moralnom odgoju. Zadaća je župnika također poticati roditelje da redovito šalju u školu djecu školskog uzrasta, tj. od 7 do 12 godina; siromašnoj djeci neka se trude ishoditi kakvu pomoć u odjeći i obući da mogu dolaziti u školu. Na dužnost dekana spada jednom godišnje pohađati škole, nadgledati njihov rad, posebice provjeriti znanje vjeronauka (*Acta Synodi*, 158-163). Raspravljajući o gimnazijama i akademijama, sinoda je očitovala brigu za vjersko obrazovanje i cjelovit moralni odgoj učenika. Tom cilju je upravela deset prijedloga caru: 1. u nastavnom programu valja osigurati dovoljno sati za vjersku pouku; 2. moralnom odgoju treba usmjeriti nagovore duhovnika gimnazije nedjeljama i blagdanima, mjesečno ispovijedanje, godišnje duhovne vježbe i organizirano sudjelovanje u blagdanskim proslavama; 3. valja obnoviti Marijine kongregacije, jer iskustvo potvrđuje da su nekoć imale blagotvornu ulogu u odgoju srednjoškolske mladeži; 4. nad gimnazijalcima neka bdiju i njihovi župnici, osobito nad njihovim vjernim obavljanjem kršćanskih dužnosti i nad pobožnosti tijekom praznika; o tome su dužni ravnateljima dostaviti izvještaj na kraju praznika; 5. ravnatelj gimnazije može isključiti iz škole one učenike koji ne slijede u vlastitim obiteljima u školi zacrtan program vjerskog i moralnog odgoja; 6. kako u akademijama sada nema vjeronauka, valja ga uvesti i u tim školskim ustanovama; 7. budući da su u prošlosti isusovci odgojili pokoljenja ugarske mladeži, osobito djecu plemića, treba obnoviti školsko djelovanje isusovaca u Monarhiji; 8. kandidati za profesorska mjesta trebaju prije natječaja predočiti i svjedočanstvo župnika o svojem kršćanskom i moralnom dostojanstvu; 9. prije preuzimanja službe profesori neka polože ispovijest vjere; 10. vrhovnu nadležnost nad gimnazijama i akademijama trebaju preuzeti mjesni biskupi (*Acta Synodi*, 163-169).

Zaglavak

Sinodalni zaključci i rad sinode u cjelini jasno su pokazali da se Crkva u Ugarskoj osjetljivo odmaknula od duha krutog jozefinizma, jer je samo održavanje sinode

bio znak njezine svijesti i spremnosti preuzeti na sebe odgovornost za vlastitu vjersku i moralnu obnovu. Sinoda je, još uvijek sputana kasnim jozefinizmom, prepustila državi provedbu niza svojih zaključaka i prijedloga, ali je ipak očekivala da će ih odobriti ne samo car u Beču nego i papa u Rimu (*Acta Synodi*, 195). Ta ovisnost Crkve o državi bila je veća nego što su smatrali sinodalni oci i ona se drastično očitovala u neodobravanju sinodalnih zaključaka sa strane cara Franje I. što je zapriječilo njihovo provođenje, ali i potvrdilo nemoć Crkve u Ugarskoj da se oslobodi kasnojosefinističkog željeznog zagrljaja države i napusti jozefinističko shvaćanje o globalnom uređenju crkvenog života i djelovanja.

Sudionici Požunske sinode kanonik Pavao Sučić i mladi tajnik primasa Rudnaya Juraj Haulik očito su dijelili mišljenje i očekivanje ostalih članova sinode, stoga ih je razočarao carev postupak. Ipak se nisu suprotstavili cezaropapizmu cara Franje I. Sučić je tako već 1827. postao biskup u Višegradu (*mađ.* Székesfehérvár), a Haulika je Bečki dvor 1830. proglasio naslovnim biskupom u Prištini; zagrebačkim biskupom je postao 1837. godine da bi više od tri desetljeća vodio tu središnju hrvatsku biskupiju kao biskup (1837.-1852.) i kao nadbiskup (1852.-1869.). Sučić ni kao biskup nije pokazivao ni oduševljenje, a ni zazor prema kasnom jozefinizmu. Haulik nije zaboravio svoje sudjelovanje na Požunskoj sinodi. Ono je trajno uništilo njegovo povjerenje u kasni jozefinizam i rani liberalizam, ali je to izričito očitovao tek poslije revolucionarne 1848. godine.

Literatura:

Acta Synodi Nationalis sub Augustissimo Imperatore Francisco Primo et Primatu Celsissimi Principis Alexandri a Rudna Posnii Anno 1822. habitae singulari diligentia Admodum Reverendi Patris Gregorii Čevapović de Bertelovce, Actualis Ministri Provincialis Provinciae Capistranae, viri de Eadem optime meriti, deducta et solerti calamo ac diligentia Revrenedi Patris Aloysii Oszvald Secretarii Provinciae descripta, dein vero pro pia lectione Patris Mariani Jaić manu Patris Ivonis Rodić decopiata 1850.

Zbornik radova o fra Grgi Čevapoviću. Osijek. 1991.

Adriányi, Gábor. 1963. *Die Stellung der ungarischen Kirche zum oesterreichischen Konkordat von 1855.* Roma.

Berthold, Eugen. 1988. Die Vereinigung der Franziskanerklöster Niederösterreichs mit der Ungarischen Kapistranerprovinz. U: *Religiones paeninsulae Balcanicae et proximi Orientis. Zbornik B. S. Pandžića.* Bamberg.

Borak, Hadrijan. 2010. Kelčić, Paškal. *Hrvatski franjevački biografski leksikon.* Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Vijeće Franjevačkih zajednica Hrvatske i Bosne i Hercegovine. 291.

Buturac, Josip. 1937. *Povijest Zbora duhovne mladeži zagrebačke 1836-1936.* Zagreb: Nadbiskupska tiskara.

Buturac, Josip. 1983. Aleksandar Alagović. U: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 1. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod. 48-50.

- Csáky, Moritz. 1967. *Der Kulturkampf in Ungarn*. Graz-Wien-Koeln: Verlag Boehlau.
- Deželić, Velimir, st. 1929. *Kardinal Haulik, nadbiskup zagrebački 1788.-1869*. Zagreb.
- Gašić, Emericus. 1944. *Brevis conspectus historicus dioecesium Bosniensis-diacovensis et Sirmiensis*. Mursae (Osijek).
- Gross, Marija. 1985. *Počeci moderne Hrvatske*. Zagreb: Globus.
- Gross, Marija i Szabó, Agneza. 1992. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. Zagreb: Globus.
- Hoško, Franjo Emanuel. 1996. *Marijan Jaić, obnovitelj među preporoditeljima*. Zagreb.
- Hoško, Franjo, Emanuel. 2002. *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Hoško, Franjo, Emanuel. 2002a. Haulik, Juraj. U: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 5, Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. 454-456.
- Hoško, Franjo, Emanuel. 2007. *Biskup Vrhovac između baroka i liberalizma*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Hoško, Franjo, Emanuel. 2011. *Grga Čevapović, osporavatelj ranog liberalizma*. Zagreb: Salesiana.
- Ivančan, Ljudevit. 1912.-1924. *Podaci o zagrebačkim kanonicima*. rkp. III. Zagreb.
- Jelenić, Julijan. 1930. *Pravopisna rasprava između dra Tome Koščaka i dra fra Grge Čevapovića*. Zagreb.
- Krtsmery, Wenceslaus. /1830/. *Onomasticon... Gregorio Csepapovich... oblatum*. Budae.
- Lukinović, Andrija. 1996. Zagreb – devetstoljetna biskupija. U: Franjo Šanjek (ur.). *Kršanstvo na hrvatskom prostoru*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost. 313-347.
- Maruševski, Olga. 1995. Juraj Haulik. U: Juraj Batelja (ur.). *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*. Zagreb: Školska knjiga. 461-473.
- Matić, Tomo, 1945. *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda*. Zagreb.
- Mayerik, Eugenius. 1830. *Elegia honoribus... G. Csepapovich*. Eszekini.
- Meszlényi, Antal. 1970. *A magyar hercegprimasok arcepsorozata*. Budapest.
- Mrkonjić, Tomislav. 1995. Uzdignuće Zagrebačke biskupije na nadbiskupiju (11. 12. 1852.) prema spisima Bečke nuncijature (ASV). U: Juraj Batelja (ur.). *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*. Zagreb: Školska knjiga. 333-338.
- Nagy, István. 1998. Život a dielo Alexandra Rudnaya. U: *Rudnay Sandor es kora – Alexander Rudnay i jeho doba*. Esztergom-Trnava.
- Pauer, Janos. 1847. *Az egyházi rend érdeme*. Székesfejérvár.
- Ritting, Rittig. 1934. Restauracija katolicizma u vrijeme narodnog preporoda. *Bogoslovska smotra* 2: 97-110.
- Szabó, Agneza. 1994. Zagrebački (nad)biskup Juraj Haulik i hrvatski narodni preporod (1835.-1848.). *Kaj* 4-5: 29-41.
- Scherzer, Anutn. 1896. „Josip, sin Jakoba“ od G. Čevapovića. *Nastavni vjesnik* 14: 151-158.
- Szinnyei, Jozséf. 1891-1914. *Magyar Írók Élete és Munkái*, I-XVI. Budapest.

- Šidak, Jaroslav. 1987. Hrvatske zemlje u Vrhovčevo doba 1790-1827. U: *Maksimilijan Vrhovac, Dnevnik – Diarium*, sv. 1. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, Sveučilišna naklada Liber. ČGP Delo, OOUR Globus, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. IX-XLIII.
- Šidak, Jaroslav. 1988. *Hrvatski narodni preporod i ilirski pokret*. Zagreb: Školska knjiga.
- Šišić, Ferdo: 1929. Kako je postala Zagrebačka nadbiskupija. *Starine JAZU* 40: 1-74.
- Winner, Gerhardt. 1973. Die staatliche Ordensgesetzgebung im nachjosephinischen Oesterreich. U: *Kirche und Staat im Idee und Geschichte des Abandlandes. Ferdinand Maass zum 70 Geburtstag*. Wien.

Summary

Secretaries of National Synod of Hungary held in 1822 at Pressburg Pavao Sučić and Juraj Haulik

National enlightenment or Josephinism was introduced into the state politics as a particular socio-political system in the Habsburg monarchy. Early Josephinism began and lasted during the reign of Empress Maria Theresa (1740 to 1780), radical Josephinism during the reign of Emperor Joseph II (1780 to 1790) and late one during all his successors all along till 1855, when the concordat marked the end of it. Josephinism was in force in the Hungarian part of monarchy as well, especially regarding the attitude of the government towards the Church. By means of the National Synod of Hungary, held in 1822 at Pressburg, today Bratislava, the Hungarian bishops tried to get rid of the late Josephinism and establish a church system that will confront the religious indifference of the believers, disregard for the tenets of Christian morality, the fall of the apostolic commitment of the clergy and especially the anti-church liberal trends in society originating from Josephinism. After long and painstaking negotiations with state authorities, primate of Hungary Alexander Rudnay gained the permission from the emperor Francis I to hold Synod in 1822 at Pressburg, today Bratislava. The work of the Synod lasted from 8th September to 16th October 1822. Besides bishops, monastic superiors, capitol representatives and priests in high government posts, several theology professors participated in the Synod, as well. Primate Rudnay chose most of the secretaries of the Synod among them; however, Kalocsa canon, Croat from Bačka born in Subotica Pavao Sučić and Rudnay's private secretary Juraj Haulik, later bishop and archbishop of Zagreb also found their place amongst seven Synod secretaries. When the synod completed its work, primate Rudnay sent synodal conclusions to the emperor for the approval, but the emperor refused it. It was a heavy blow to all the participants of the synod.

Keywords: National Synod of Hungary, late Josephinism, liberalism, emperor Francis I, primate Rudnay, Pavao Sučić, Juraj Haulik